

Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı

İrfan Aycan (Editör), Otto, Ankara 2017, 302 s., ISBN: 978-605-2300-15-2

Adnan KARA¹

Hz. Peygamberden otuz yıl sonra başlayan Emeviler dönemi (41-132/661-750), İslâm tarihinin önemli olaylarının yaşandığı bir zaman dilimidir. Doksan yıllık bir zamanı kapsayan bu dönemde İslâm dünyasında derin yaralar açan bazı olumsuz gelişmelerin yanında İslam birliğinin sağlanması gibi pek çok olumlu gelişmeler de meydana gelmiştir. İslâm Kültür ve medeniyetinin gelişmesinde büyük hamleler yapılmış; bilimsel faaliyetler, kültür ve sanat alanında dikkate değer çalışmalar yapılmış; müzik, edebiyat, şiir, dil, eğitim-öğretim, şehircilik ve mimaride önemli adımlar atılmıştır.

İslâm tarihinde Râşid Halifeler döneminden sonra iktidara gelen ve yaklaşık bir yüzyıl devam eden Emeviler döneminde idarî, siyasî ve askerî sahalardaki gelişmeler kadar bilim, kültür ve sanat hayatındaki gelişmeler de dikkatle incelenmesi gereken bir husustur. Bu çalışmanın, birden fazla bilim adamının bir araya gelerek; birbirinden farklı klasik kaynaklardan ciltlerce eseri ve çağdaş çalışmaları tarayıp değerlendirerek oluşturulduğu ve bir ihtiyacı karşılamak üzere akademik bir kaygı gözetmeksizin kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Emeviler dönemi, ilim, kültür ve sanat hayatını konu edinen bu çalışma, şüphesiz kültür tarihimizin en önemli ve en tartışmalı dönemlerinden birine ışık tutmaktadır.

İrfan Aycan, M. Mahfuz Söylemez, Ramazan Altınay, Fatih Erkoçoğlu ve Nizamettin Parlak'ın birlikte kaleme aldıkları bu kitap, 2003'te İlahiyât yayınlarından Ankara'da basılmıştır.² Daha sonra Ankara Okulu Yayınları tarafından 2011 yılında yayımlanmıştır.³ En son 2017 yılında Otto Yayınları tarafından tekrar gözden geçirilerek yayımlanan bu çalışmada, klasik siyasi tarih yoğunluklu kaynaklardan daha ziyade kıssa, menâkıb, edebiyat, siyer, vefeyât, tabakât, dil, şiir, şarkı, müzik, coğrafya, seyahat, hitat, ensâb, haraç ve emvâl kitapları gibi kaynaklara yönelindiği belirtilmektedir. Zira siyasi tarih dışındaki çalışmaların, siyasi tarihi daha iyi kavramamıza yardımcı olacağı hususu dikkat çekmek-

1 Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, e-mail: akara@ybu.edu.tr, adnannkara@gmail.com

2 Bkz. Aycan, İrfan-Söylemez, M. Mahfuz-Altınay, Ramazan-Erkoçoğlu Fatih- Parlak Nizamettin, Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı, İlahiyât, Ankara 2003.

3 Bkz. Aycan, İrfan-Söylemez, M. Mahfuz-Altınay, Ramazan-Erkoçoğlu Fatih- Parlak Nizamettin, Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011.

tedir. Bu nedenle siyasete, dar bir elitin çarpıştığı kapalı bir arena olarak değil de, çıkarları ve beklentileri birbiriyle çelişen toplum kesimlerinin mücadele ettiği bir alan olarak bakmak gerektiği vurgulanmaktadır.

Bir giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmanın Ramazan Altınay tarafından kaleme alınan giriş bölümünde; çalışmanın kaynaklarından, Emevî hanedanlığı ve toplumunun bazı karakteristiklerinden, kabile ve kabilecilik ile Emevî toplumunda sosyal hiyerarşi, tabakalaşma ve sınıf olgusu ele alınmaktadır.

Birinci bölüm; birbirini tamamlayan iki ayrı makaleden oluşmaktadır. İrfan Aycan'ın yazdığı ilk makalede, Emeviler dönemi ilmi hayat irdelenerek, dinî ilimlerin tarihi gelişimi ve seyri ile ilgili doyurucu bilgilerin akıcı bir üslupla verildiği söylenebilir. Ayrıca Abbâsiler döneminde kurulacak olan *Beytü'l-hikme* kurumuyla zirveye çıkacak olan bilimsel çalışmalarına hazırlık dönemi olması bakımından Emeviler dönemindeki beşerî bilimlerin tarihsel gelişimi hakkında son derece dikkatli bir çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır. Çalışmanın sınırları ve konusu dikkate alındığında; başvuru kaynakların, kültürel ve bilimsel ortam hakkında bize doğru tasviri sunabilecek yeterlilikte olduğu belirtilmelidir. M. Mahfuz Söylemez'in hazırladığı makalede de aynı şekilde Emeviler dönemi eğitim ve öğretim faaliyetleri ile ilgili tablo okuyucuya sunulmaktadır. Ev ortamlarından camilere, saraylara, iş yerleri ve pazarlara, kilise, ateşgedelere ve çöle varıncaya kadar eğitim-öğretimin yapılabileceği ortamlarla ilgili yeterli bilginin verildiği görülmektedir.

Ancak birinci bölümün "Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri" başlıklı bu ikinci makalesinde Yahudilerin eğitim mekânlarının ayrı bir başlık adı altında değil de, "Hıristiyanlar'ın Kiliseleri" başlığı altında verilmesi, muhtemelen Emeviler Devleti döneminde Yahudilere ait eğitim veren yerlerin zayıf olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

İkinci bölümde Emeviler dönemi sanat konusu işlenmiş, üç ayrı bilim adamının, konuyu kendi bakış açılarıyla değerlendirmiş olmalarına rağmen bir bütünlük oluşturduğu fark edilmektedir. Nizamettin Parlak'ın kaleme aldığı ilk makalede; şiir ve edebiyat sanatı ele alınmış, şiirin gelişimini etkileyen faktörler, şiirdeki siyasi gruplaşmalar ile önemli şairleri ve bağımsız şiir yazar şairler tek tek ele alınmıştır. Dönemin tartışmalarının ve kavgalarının şiir ve edebiyat boyutuna yansımalarıyla ilgili önemli bilgiler sunulmuştur. İrfan Aycan tarafından hazırlanan ikinci makalede musıkî konusu incelenmektedir. Hz. Peygamber dönemini de kapsayacak şekilde Emeviler döneminde musıkî yaklaşımı eğlence âlemleriyle birlikte ele alınmakta, müzisyenler hakkında biyografik bilgilerle kısmen ayrıntı sayılabilecek malumat okuyucuya aktarılmaktadır. Musıkînin o dönemde bir bozulmanın işareti olarak görüldüğü, toplumu aşırılıklardan ve fenalıklardan korumaya çalışan ilim adamlarının, hukukçuların bu aşırılıklar karşısında ona yasak ve haram demeye başladıkları, mübah olarak görülen musıkînin doğal seyrinden çıkması, işret âlemlerine dönüşmesi nedeniyle haramlar arasında sayıldığı vurgulanmaktadır. Corci Zeydan'dan nakille; hicri 131'nci senesinde İsfahan taraflarında Abbasilerin Emevî askerlerini mağlup ettiklerinde Emevî ordugâhında sayısız ud, tambur ve ney ele geçirildiğinden bahsedilerek⁴

4 İrfan Aycan, "Musiki", Emeviler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı, Ed. İ. Aycan, Otto, Ankara 2017, s. 155.

konu okuyucunun dikkatlerine sunulmaktadır. Fatih Erkoçoğlu'nun kaleme aldığı üçüncü makalede ise imar faaliyetleri ele alınarak; neredeyse bahsedilmedik konu bırakmayacak şekilde yine Hz. Peygamber döneminden başlayarak Emeviler dönemindeki fethedilen toprakların adeta bir şantiyeye dönüştüğünün fotoğrafı sunulmaktadır. Şehirlerdeki imar faaliyetlerinden tutun da saraylardan konaklara, hamamlardan hapishanelere, köprülerden tersanelere, konaklardan camilere, su kanallarından limanlara, surlardan kalelere, imarethanelerden konaklama yerlerine, üs şehirlerden çarşı-pazar yerlerine varıncaya kadar bazen ayrıntıya girilerek doyurucu bilgiler verilmektedir. Ayrıca bakımı yapılan eski veya yeni fethedilen şehirler, saraylar, camiler, hamamlar, tersaneler, dârü'l-imâreler, çarşı-pazar, hastaneler, hapishaneler, mezarlıklar, köprüler, kanallar ve setler, tersaneler, limanlar ve oteller birer birer sayılmaktadır. Emevilerin kurmuş olduğu büyük devletin gücünün, kuvvetinin ve hâkimiyetinin sembolü olan bu yapılar hakkında verilen bilgilerle mimari ve sanat adeta gözler önüne serilmektedir.

Sonuç olarak Emeviler dönemine ilişkin ilim, kültür, sanat, mimari, eğitim-öğretim, sağlık, ekonomi, müzik, eğlence vb. etkinliklere, kısacası ilim-kültür-medeniyet-sanat hayatına dair hazırlanan bu çalışmanın, son derece yeterli ve aydınlatıcı bilgilerin farklı bir yaklaşımla derlenerek sunulduğu söylenebilir. Emegi geçen tüm yazarların böyle bir çalışmayı sundukları için teşekkürü hak ettiklerini belirtmek isterim.

